

Tiesībsarga redzējums par sabiedrības veiksmīgu novecošanu Latvijā

Cienījamā Ministru prezidentes Straujumas kundze, godājamie deputāti, dāmas un kungi!

Šīs dienas konferencei ir izvēlēts skanīgs nosaukums „Sabiedrības veiksmīga novecošana”. Apsveicama ir klātesošo vēlme diskutēt par šo sabiedrībā tik ļoti aktuālo un, manā ieskatā, vienlaikus sāpīgo tematu. Tomēr vienlīdz svarīgi, lai šodienas diskusija rezultētos ne vien izaicinājumu apzināšanā, bet arī reālā sabiedrības un politiķu vēlmē un reālā darbībā, uzlabojot senioru dzīves līmeni Latvijā. Kā ikvienam indivīdam sabiedrībā, tā arī senioriem, to cik veiksmīgi, komfortabli un apmierināti ar dzīvi jutīsies mūsu seniori, tiešā veidā nosaka viņu dzīves kvalitāte.

Ja man ir jāuzbur vīzija, kāda ir veiksmīgi novecojuša sabiedrības locekļa dzīve, neviļus nāk prātā ainiņas, ko nācies redzēt ārzemju komandējumu laikā. Tie ir veselīga izskata, smaidīgi, ar dzīvi apmierināti sirmgalvji, ar vai bez tehniskiem palīgīdzekļiem, kas savas vecumdienas pavada, vai nu apmeklējot kultūras pasākumus, vai apceļojot pasauli. Neskatoties uz gadu nastu, sirmajiem matiem, iespējams lēnāku gaitu, viņus visus raksturo dzirkstošs smaids, aktivitāte, dzīvesprieks acīs un kustībās. Un to es sauktu par skaistu novecošanu. Manuprāt, tādai ir jābūt cilvēka cienīgai dzīvei, tās ir pelnītas vecumdienas, tas ir atalgojums par darba un dzīves gaitā paveikto.

Un tagad man ir jāatgriežas Latvijas sociālajā realitātē. Tiesībsarga birojā Sociāli ekonomisko tiesību jomā gadā tiek saņemti vairāk kā 700 iesniegumi. Lai arī Tiesībsarga birojā iesniegumi netiek uzskaitīti vadoties no iesniedzēja vecuma, nekļūdīšos, ja teikšu, ka vairāk kā puse iesniegumi tiek saņemti tieši no senioriem. Iesnieguma saturu pamatā varu vērtēt diviem vārdiem: netaisnība un bezcerība. Ko man paskaidrot sirmgalvim, kas jautā, vai par viņa vairāk kā 40 gadu darba mūžu vecuma pensija, kas zemāka par 200 eiro,

ir uzskatāma par cilvēka cienīgu. Ko atbildēt sirmgalvei, kura vaicā, kā izdzīvot no pensijas, ja, samaksājot par komunālajiem pakalpojumiem un pieticīgu ēdienu, naudas nepieciešamiem medikamentiem un ārstēšanai vairs neatliek, nemaz nerunājot par jaunu apģērbu iegādi vai kultūras pasākumu apmeklēšanu. Ko es varu teikt pirmspensijas vecuma kundzei, kura stāsta, ka ir pabeigusi 12 Nodarbinātības valsts aģentūras piedāvātos pārkvalifikācijas kursus, bet darba tirgū nevienam viņa nav vajadzīga.

Skatoties uz konferences dienas kārtību, saprotams, ka nekas no minētā klātesošajiem nebūs jaunums un pārsteigums. Visas šīs problēmas jau gadiem ir zināmas. Tomēr rodas jautājums, kāpēc mēs nespējam neko no tā izmainīt. Un gribot, negribot nonākam pie jautājuma, kas ir mūsu sabiedrības un politiķu vērtību skala, kas ir mūsu valsts prioritātes. Atkarībā no tā, kādu politiku valsts realizē pret saviem iedzīvotājiem, kādas vērtības tiek uzskatītas par prioritārām, tik pilnvērtīgu, stabilu, valstij lojālu vai gluži pretēji nemotivētu, vienaldzīgu un nelojālu iedzīvotāju iegūst sabiedrība. Būtiski sabiedrību veidojošos procesos, ir ne vien apzināties cilvēka pamattiesības kā vērtību deklaratīvā līmenī, bet arī ievērot tās, cenšoties visiem spēkiem, ar maksimāli pieejamiem resursiem un ar atbilstošu līdzekļu palīdzību augošā tempā panākt pēc iespējas pilnīgāku to īstenošanu.

Saskaņā ar statistikas datiem¹ aptuveni 50% Latvijas iedzīvotāju sevi uzskata par kristiešiem, tad šeit būtu vietā atgādināt vienu no desmit baznīcas baušļiem, proti, „Tev būs savu tēvu un māti godāt, lai tev labi klājas un tu ilgi dzīvotu virs zemes”.

Ja neticam baznīcas vērtībām, iespējams, ticam Eiropas vērtībām. Taču arī šeit pamatā ir ietverts tieši tas pats. Pārskatītās Eiropas Sociālās hartas 23. pantā² „Vecu cilvēku tiesības uz sociālo aizsardzību” dalībvalstis ir apņēmušās: Lai nodrošinātu efektīvu vecu cilvēku tiesību uz sociālo aizsardzību izmantošanu, piemērot un veicināt attiecīgus pasākumus:

¹ http://www.tvnet.lv/zinas/viedokli/506510-latvija_turpina_samazinaties_parliecinato_kristiesu_skaits, 18.04.2014.

² Pārskatītā Eiropas Sociālā harta, pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=255042>

1) dodot veciem cilvēkiem iespēju, cik ilgi vien iespējams, palikt pilntiesīgiem sabiedrības locekļiem ar sekojošu pasākumu palīdzību:

(a) pietiekošiem līdzekļiem, kas ļauj tiem atbilstoši dzīvot un aktīvi piedalīties sabiedriskajā, sociālajā un kultūras dzīvē;

(b) nodrošinājums ar informāciju par pakalpojumiem un iespējām, kas pieejamas veciem cilvēkiem un viņu iespējām tās izmantot;

2) dodot tiesības veciem cilvēkiem brīvi izvēlēties savu dzīvesveidu un dzīvot neatkarīgu dzīvi savas ģimenes lokā, cik vien ilgi viņi to vēlas un spēj, ar sekojošu pasākumu palīdzību:

(a) nodrošinājums ar dzīvesvietu, kas atbilst viņu vajadzībām un veselības stāvoklim vai ar atbilstošām iespējām piemērot viņu dzīvesvietas;

(b) nepieciešamā veselības aprūpe un pakalpojumi viņu valstī.

Diemžēl jāatzīmē, ka Latvija minēto Hartas pantu nav atzinusi sev par saistošu, apzinoties, ka to nespējam nodrošināt saviem senioriem. Tādējādi manā ieskatā nav nepieciešams izgudrot divriteni no jauna. Ja Latvija spēs izpildīt un nodrošināt Hartas 23. pantā noteikto, mūsu senioriem būs nodrošināta skaista un veiksmīga novecošana.

Šā gada 1.maijā apritēja desmit gadi kopš Latvija ir iestājusies Eiropas Savienībā. Latvijas tauta, nobalsojot par iestāšanos Eiropas Savienībā, izlēma pievienoties ES ne tikai kā ekonomiskai savienībai, īstenojot kopīgu drošības, sadarbības un monetāro politiku, bet arī savienībai, kuras dalībvalstis ir definējušas savus darbības principus – strādāt, lai aizsargātu universālas vērtības, uz kurām balstās Eiropas Savienība, proti — brīvību, demokrātiju, cilvēktiesību un pamatbrīvību ievērošanu, kā arī tiesiskumu, apņēmoties veicināt savu tautu labklājību, ievērojot noturīgas attīstības principu.

Latvijas sasniegumi ekonomisko rādītāju ziņā nav noliedzami, tomēr tie ir sasniegti pilnībā aizmirstot par prioritāti – cilvēktiesības un sociālā drošība. Manuprāt, abām prioritātēm ir jābūt līdzsvarā un ekonomisko izaugsmi nedrīkst veidot uz mazāk aizsargāto iedzīvotāju, tai skaitā senioru, rēķina. Nekādā gadījumā nav pieļaujama situācija, ka cilvēka pamattiesības tiek nostādītas zemāk kā noteiktu ekonomisku mērķu

sasniegšana. Minētais ir pretrunā Eiropas Savienības politikas mērķim – radīt ne tikai ekonomiski attīstītu, bet arī ilgtspējīgu, gudru un iekļaujošu Eiropas telpu.

Tomēr, lai neizklausītos tikai un vienīgi negatīvs par to, ko nespējam un nevaram nodrošināt, gribu minēt arī dažus pozitīvus piemērus, ar ko esmu saskāries savā praksē. Diemžēl tas nav attiecināms uz valsts attieksmi kopumā, bet gan konstatējams atsevišķu (parasti mazo) pašvaldību darbībā. Tā piemēram, esmu konstatējis, ka ir pašvaldības, kas, domājot par saviem senioriem, veido dažādas kultūras un aktivitāšu programmas, piemēram, vingrošanas grupas, tematiskās pēcpusdienas, sporta dienas, ekskursijas un braucienus uz kultūras pasākumiem. No integrācijas viedokļa, pozitīvi, ka pašvaldību rīkotos pasākumos ir padomāts par iespējamām atļaidēm tieši senioriem. Sociālās palīdzības jomās esmu saskāries ar gadījumiem, kad pašvaldības atbalsta seniorus, sedzot izdevumus par ārstēšanos vai dārgu medikamentu iegādi. Protams, gribētos sagaidīt, ka šāda prakse, izvērtējot individuālās vajadzības, ir arvien biežāka, nevis tikai, atsevišķu mazo pašvaldību labas prakses piemēri. Atzinīgi vērtēju, ka atsevišķas pašvaldības ir padomājušas par nekustamā īpašuma nodokļa atļaidēm senioriem (arī šis jautājums bieži tiek minēts iesniegumos tiesībsargam).

Noslēgumā vēlos vēlreiz atgādināt, ka Eiropas tiesību gaismā valsts apņēmībai cilvēktiesības izvirzīt kā vērtību ir jāatspoguļojas gan politikas plānošanas dokumentos, gan faktiskā valdības rīcībā, tādējādi apliecinot politisko gribu un radot iedzīvotājos drošības sajūtu, stabilitāti un pārliecību, tai skaitā arī par to, ka iedzīvotāji saņems cilvēka cienīgu sociālo atbalstu vecumā.

Vēlu Jums auglīgas un jēgpilnas diskusijas šodien un turpmākajā konferences gaitā.

Pateicos par uzmanību.